

Sarı simin pıçiltısı və bir stəkan çay...

DƏYƏRLİ QƏLƏM SAHİBİ RAFİQ HACİYEYİN PORTRET CİZGİLƏRİ

Allahverdi EMİNOV

Rafiq Hacıyevin əvəzsiz tarzən Əhsən Dadaşov haqqında yazdığı "Ürəyi alovlu Əhsənle ərköyün Qədirin sənət möcüzəsi" və istedadlı digər tar ustası Həmid Vəkilova həsr etdiyi "Novator" adlı analitik məqalələrini oxuyandan sonra belə bir kiçikic haşiyəyə çıxdım.

Hər iki yazıda Rafiq bəy orijinal üslubla tarzənlərin xarakter cizgilərini, yaşadıkları hissələrini, nə üçün məhz bu ecazkar sənəti seçdiklərini vermişdir (daha yox ki, "verməyə çalışmışdır"). Zahirə gəldikdə müəllif elə maraqlı sərlövhə seçmiş ki, oxucu yan keçə bilməz, mənim kimi.

Məşhur, xüsusən, xalq arasında sevilən, ictimaiyyətin tanıdığı sənətkar haqqında yazmaq çətinidir, bu fikri istedadlı yazıçı və musiqi bilicisi Mustafa Çəmənli ilə söhbətimdə ondan bir daha eşitmişdim. Həqiqətdir, bu, səbəbsiz deyil. Rafiq bəy ilk təhkiyəsində Əhsən Dadaşovun beş sənət möcüzəsini fabula kimi "avans" verir: "Əhsən Dadaşov... Dinləyicini tez ələ almağı, onun diqqətini özünə cəlb etməyi bacaran, tarının yumşaq, qəlb oxşayan, cazibədar səsi ilə insanı həyəcanlandıran, sevindiren tarzən" və "beşliyin" sonuncusu: "Əhsən Dadaşovun yaradıcılığı XX əsr musiqi mədəniyyəti tariximizin ən parlaq səhifələrindən birini təşkil edir".

Mən özümün yanaşma zövqümlə "beş"ini seçdim, onun üçün ki, geniş həcmli məqalə zənimcə, tarın sarı siminin pıçiltısı ilə yazılmışdır, başqa necə mümkündür? Müəllif xanəndə, yaxud tar çalan olsa idi qənaətimdə yanlış olardım, axı o, jurnalistdir, enerjisi bu fiziki mənəbdən gəlir ürəyinin duyumu vasitəsilə.

Rafiq bəy Əhsən Dadaşovun sənətkar portretini oxuculara çatdırmaq üçün son dərəcə gözənilməz üsul işlətməmişdir! Əhsənin ilahi ecazkarlığını möcüzəli səslə Qədir vasitəsilə çatdırır bilər (bu cür yozumla bəlkə də ifrata varmışam). Dahi Niyazi dirijor çubuğu olmasa da. məhərətinə itirməzdi, lakin səhrkarlığı əyani görürdü əlindəki çubuqda, onu ehtirasa gətirirdi. Bəli, hissiyyat elmi mövcuddur yaradıcılıqda, bu prosesdə hisslə təfəkkür birləşir, münasibət yaradır, mən deyirdim bu amil Əhsən Dadaşovda (eləcə də Həmid Vəkilovda) özünü göstərirdi, tarın səsinə obrazlı təfəkkürlə ifadə edirdi, bu isə şeiriyyət ələmlə tərbiyə olunur, necə ki, Rafiq Hacıyev bu nüansı tutmuşdur. Və son dərəcə zərif eyhamla hiss etdirir (mən duydum): böyük çalğıcıların, oxuyanların, bəstəkarların erkən stress, hissiyyat, coşğunluq keçirməsidir ki, elə də uzun ömürlü olmurlar - Əhsən Dadaşov kimi. Yaxşı, Əhsən qarşısındakı əli qavallı gənc Qədir Rüstəmovun bütün vücudundan süzülüb gələn və bal arısı kimi sarı simdən şirə qoparan səsinə və sözlərində nə etməlidir?

**Su atdım hara dəydi,
Sona bülbüllər.
Əlim divara dəydi,
Saçı sünbüllər.
Dilim, ağızım qurusun,
Sona bülbüllər.
Nə dedim, yara dəydi?
Saçı sünbüllər.
Elə "yar, yar" deyirlər,
Heç məni demirlər,
Ay sona bülbüllər.**

Mən bu misraları yazanda xəyalən 1968-ci ilə qayıtdım. Bakıda aspiranturaya imtahan verəcəkdim. "Azneft"də düşüb Zülfü rəhmətliyin məşhur çayxanasına gəldim, çay gətirdilər. Elə bu vaxt qulağıma səs gəldi. Tanımadığım bir qeyri-adi səsi, "Sona bülbüllər"ini haraylayırdı. "Segah" guşəsinə çatanda armudu stəkan əlimdən düşdü, çay dağıldı, pis oldum. Çayçı cavan oğlan gülümsündü. Vəssalam. Çox sonra anladım: demək istəyirmiş ki, təkə sən deyilsən "Sona bülbüllər"i eşidəndə stəkanı əlindən salan...

Rafiq Hacıyev də belə hala düşübmüş, yazır: "Sona bülbüllər" qanadlandıqca yazda budaqlar çiçəklədiyi kimi, Qədirin də səsinə "kədər, fər-yad çiçəkləyirdi".

Bu fəlsəfi mahını və çalğı xoşbəxtlik gətirərmə? Axı hər iki sənətkarımızda şiddətli arzu, həvəs, ehtiras yasanırdı. Axı fəlsəfə bədbəxtliyə də səbəbdir. Mən belə düşünürəm ki, yaradıcılıqsız xoşbəxtlik yoxdur. Amma Əhsənlə Qədirin musiqisində, öncə, qəlb əməkdaşlığında bir azadlıq simvolu olmuşdur, çünki hər iki dahi bu cür böyümüşdülər, eyni mühitdə tərbiyə almışdılar, onlar son nəfəslərinə qədər azadlıq refleksini yaşayırdılar. Unutmayaq ki, insan azadlığı əhatəsində olanların azadlığa və maneələri dəf etməyə can atması ilə ölçülür. Hər iki sənətkarda (Həmid Vəkilov da istisna etməzdim) xarakter "üçlüyü" vardır: irsiyyət, sosial mühit və özünütərbiyə. Axı xarakter - xasiyyət bitkin şəkə düşmüş iradədir.

Rafiq Hacıyev hər iki şəxsiyyəti çox yaxından tanıdığı üçün məqaləsində (deyərdim, sarı simdə qələmə almışdır) onları görüdükləri simasında təqdim etmişdir; onlar bir-birinə əbədlilik qazandırmışdı; oxuyuruq: "Əhsən də Qədiri ucaldırdı, onun ömrünün üstünə yeni ömür, əbədi və ölməz ömür qoydu. Çünki milli simin, özünəməxsus səhifəsi olan Qədirin ecazkar səsinə, nadir orijinal ifaçılıq sənətini ilk dəfə bu böyük şəxsiyyət görmüşdü və həmin şanlı səhifənin ilk oxucusu Əhsən Dadaşov idi!" - bu qənaə-

ti hər bir yazar ortaya qoya bilməz, çünki gərək ünsiyyət bağlayasan, onların ifalarının fəlsəfi çalarlarını başa düşsən və özün isə hissiyyətə qapılmayasan, hissələrinə qapılasan. Belə bir yanaşmada Rafiq Hacıyev müştərək müəlliflərin ortaya qoyduqları mənəvi-maddi dəyərin özünə əbədlilik qazandırmışdır...

Rafiq Hacıyev bu silsilədən Həmid Vəkilov bərəsində də sözünü demişdir. "Novator" adlı bu tədqiqat səciyyəli məqalənin özünü mən "novator" üslublu araşdırma ilə müqayisə edərdim və yanılmazdım. Rafiq bəy fərqli qələm adamı olaraq faktlar kaosuna yol almamışdır (indi belə yazanlar çoxalır günbəgün, sədh heyif!), öz yaradıcı məntiqilə mühakiməsini məşhur tarçı Həmid Vəkilova istiqamətləndirmişdir. Onu rənglərin fəlsəfəsində təhlil etmişdir. Görünür, Rafiq bəy böyük şairimiz Rəsul Rzanın poeziyasına vurğunluqdan, xüsusilə, "Rənglər" fəlsəfi-sosial yüklü şeirlərinin təhlilindən uzaqlaşmaq istəmə-

mişdir. Və düzgün seçimdir. Vaxtilə Rəsul Rzanın şeirindən aşağıdakı misraları yaddaşımda saxlamışdım bir tələbəmin sualına cavabımda:

**Damla dənizdə yaxşıdır,
Damlasız dəniz olmaz.
Damla dənizdən ayrılısa,
Qumlarda pünhan olar.**

Əgər tarını Həmid Vəkilovdan alsaq, o, adıləşər, sadələşər və itmiş olar. Rafiq bəy bu məqalə - traktatında qəhrəmanın (bəlkə "obraz" deyək?) xarakter cizgilərini, ustad barmaqlarını, bu alətin Almaniyada, Əfqanıstanda, Fransada, Əlcəzairdə, Türkiyədə, Tunisdə, Yuqoslaviyada və digər sivil ölkələrdə layiqincə təbliğinə işiq salmışdır. Müəllif bir faktı açıqlayır: "... Konsertlərin birində - Ankarada Türkiyə Cümhurbaşqanlığı simfonik orkestrinin müşayiəti ilə Hacı Xanməmmədovun "Tar ilə orkestr üçün 2 nömrəli konserti"ni Həmid ifa etdikdən sonra orkestrin dirijoru, görkəmli rumın musiqiçisi İonesku Qalatin heyretini gizlədə bilməyib və "bravo, heyran qaldım" deyər tarzəni bağına basıb".

Bu sətirləri oxuyanda qürurlandım. İncəsənət adamı öz vətənpərvərlik borcunu məhz sənətinə təcəssüm etdirəndə necə də rahatlanır, özünü Vətəndə görür. Həmid Vəkilov uzun illərdir qardaş Türkiyədə yaşayıb-yaratrsa da, özü və qəlbə Yurdumuzdadır. Mən ustad sənətkarlarımızın xarici ölkələrdə yaşayıb çalışmasını, yaxud oxumasını alqışlayıram, üstəgəl, pedaqoqluğunu...

Ustad H.Vəkilov Azərbaycan Milli Konservatoriyası "Xalq çalğı alətləri" kafedrasının professorudur, Əməkdar artistdir, Beynəlxalq müsabiqə laureatıdır və ilaxır adlar. Bunları o, gənc yaşlarından qazanmışdır.

Rafiq Hacıyev yazı manerasına sadıq qalaraq xeyali fantom yaradır: "Həmid Vəkilov zil qara səsləri həmişə səliqə ilə darannmış, baxışlarında qətiyyət hiss olunan, o balaca oğlana çoxmu borcludur?

- Təbii ki, çox!

Sual verə bilərsiniz:

- Yaxşı, onda o Həmidəndə bu Həmidə nə qalıb?

Cavab şübhəsiz ki, birmənalı şəkildə belədir:

- Hər böyük yaradıcı insan üçün əvəzsiz bir vergi; Sənətkar sadəliyi! Həm yetkinlik dövründə, həm də kamillik və müdrilik yaşında da dünyaya uşaq kimi baxmaq bacarığı!.."

Rafiq Hacıyev iki böyük tarzən haqqında günlərin qayğılı və amansız çağlarında araşdırma motivli geniş məqalələrini çap etdirməklə, özünün istedadını, dərin müşahidəsini, məntiqi təfəkkürünü və seçim zövqünü bürzə verməmiş oldu (özünü həmişə bu "üçlük"dən qaçmışdır, təvəzökarlığı imkan verməmişdir). O, eyni zamanda, zəngin ədəbi-nəzəri biliyə, informasiyaya malik olduğunu da göstərdi.

Belə ki, Xalq şairi Rəsul Rzanın poeziyasına bir ekskursiya etdi: şairin "Rənglər" şeirlər silsiləsini seçdi, özü də çox orijinal stildə: Rənglər melodiyasında sözlərin rəngi və rənglərin musiqisi bərədə düşüncələrinə XXI əsrdə oxucularla bölüşdü. Mən bu gənci məşərxəni oxuyurda ötən əsrin 60-cı illərinin əvvəllərinə qayıtdım. "Rənglər" "Azərbaycan" jurnalında nəşr edildi və böyük rezonans yaratdı.

O dövrün üzdə olan şairləri də, tənqidçiləri də Rəsul Rzaya ədəbi hücumla keçdilər və sağdan,

soldan "vurdular". Şair özünə xas ləyaqəti və təmkini ilə susurdu, bilirdi bu şeirlər XXI-XXII əsrlər üçün də hesablanmışdır, proqnozlaşdırılmışdır. Ümumiyyətlə, Rəsul Rza poeziyası müdrək zəkənin, qabaqlayıcı hissiyyətin, poetik tələbatın məhsuludur, özünütəsdiq və özünüifadə mühüm amillərdəndir.

Şairdəki poetik mühakimə ("Rənglər"i nəzərdə tuturam) oxucuların qəlbini təzələyən, əxlaqını saflaşdıran fəlsəfəyə söykənir. Bəzi tənqidçilər şairlərdə səmimilik, bəziləri məişətçilik, bəziləri də poetik həqiqəti hiss edirdi, demək, ən optimal anlam o olardı, şairin obrazlarını mənadan ayırmasınlar, yaxud xalis məfhumlara üstünlük verməsinlər. Böyük ədib M.Qorki yazırdı ki, elimlə bədi ədəbiyyat arasında xeyli ümumilik var: həm orda, həm də burda müşahidə, öyrənmə əsas rol oynayır, necə ki, alimin, eləcə də ədibin güclü təxəyyülü olmalıdır...

Mən bu fərdi müləhizələrimin qaynağını keçmiş müşahidəmdən və Rafiq Hacıyevin təhlilindən aldım. O, ilk dəfə olaraq "Rənglər"dəki musiqilliyi sözlərin rənglərindən duymuş, pıçıldamış və məxsusi yanaşmışdır. Gətirdiyi nümunələr yerindədir. Məsələn:

**Rənglərin də musiqi kimi ahəngi var.
Ağrının, sevincin, ümidin də rəngi var.
Düşündükcə açılır əlvan səhifələri rənglərin.
Canlanır gözümdə rəngi ömrün, mübarizənin, qəlbın, nifrətin, gecənin, səhərin və insan taleyinin.**

Rafiq Hacıyev Rəsul Rza poeziyasını başa düşən, alt qatlarındakı mənə çalarlarını tutan və şairin yaradıcılığına məhəbbəti olan yazıçı, jurnalist və oxucudur. Musiqiyə bələdliliyinin nəticəsidir ki, bu şeirlərin ruhunda melodikliyi üzə çıxarmışdır, yazır: "Rənglər"dəki şeirlərin fikir naxışlarında, ahəngdar misralarında, mövzu diapazonunun genişliyində, poetik dünyagörüşünün zərgər incəliyində, deyimində duyumunu xəyalımla könül-könül gəzirim "insanda daha artıq bir insan" oyadan neçə-neçə gözəl musiqi ələmini, oktava içində nəfəs alıb rayihələnən nəğmələr, melodiyalar gülxanəsinə". Məncə, bu konkret yanaşmada xeyli mətləbləri görmək çətinlik yaratmaz.

Rafiq Hacıyevin ədəbi-nəzəri və yazıçı-publist yaradıcılığına müraciət etməklə (cüzi) xeyli özümə qapıldım, düşündüm, olmuşları xatırladım, o qənaətimi durultdum ki, bu illərdə, hansı ki, Rafiq bəyin rəngarəng tematikasında: mövzu seçimində, onun həlli janrlarında, hansı üslubda qələmə almasında məxsusiliyinə elə də diqqət yetirməmişəm - etirafdan qaçmıram - daha yaxından ünsiyyət bağlaya bilərdim baxmayaq ki, yaş fərquimiz xeylidir. Lakin gec də olsa bir neçə nəsnədə daha "görünməyən" tərəflərinə bələdliyimdə yanımadım: O, çətinliklərlə həmişə qarşılaşmışdır - cəmiyyətin labüd diktesidir. Mən başa düşdüm ki, insan ciddi gərginlik içində yaşayar, gizli imkanlardan xali olar. Mən anladım ki, insanın qadiriyyəti çox hallarda çəpərlənər, qiymətini almaz və problemlər yaradar. Mən idrak etdim ki, insan hər şeyi bacarar. Bir həqiqətdir ki, Rafiq bəydə çətinlikləri aradan qaldırmaq qabiliyyəti vardır! Axı bu həyat, bu cəmiyyət, bu fantom hər bir şəxs, o cümlədən, qələm adamı önündə həmişə sədlər çəksə də, maneələr ortaya atsa da, O, bütün enerjisini, əqli və hissi imkanlarını səfərbər edib varlığını ortaya qoyur. R.Taqor deməmişmi ki, "mənim mövcudluğum mənim üçün bir möcüzədir".

Yaradıcı insanın potensialına tükənməz mənəbə kimi də yanaşmaq düzgün olmazdı, nə vaxtsa - yaşın hansısa nöqtəsindəsə dayanır, təkrar ritmlərdən asılı qalır. Dahi alman bəstəkarı L.Bethoven yazmışdır: "İnsani fərqləndirən ən ali cəhət onu maneələri dəf etməkdə inadkarlığıdır". İstedadlı, hərtərəfli dünyagörüşlü, iradəli həmkarım Rafiq Hacıyevi istisna etməzdim...

Əlbəttə, insan taleyinin istənilən zərbəsi qəfil ələ keçmiş sərvət kimi, qiymətsiz bəxşiş kimi o şəxsin xeyrinə olur, bu da bir faktdır, baxmayaq ki, əzab çəkməmək də zərərli ola bilər.

Rafiq Hacıyevlə söhbətimdə yaradıcılığı ilə maraqlanmağıma cavab kimi xeyli planı, layihəsi, yozumu olduğunu açıqladı. Maraqlı dedektiv əsərlər üzərində işlədiyini, yazı masası üstündə "qayıtan açılmayan" qovluqların hələ açılmadığını söylədi.

- Çox yubanmayacağıam, - dedi. - Yazmağa borcluyam. Təbii ki, yaş öz işini görür.

- Yaş üçün tələsmə, - pıçıldadım. - Hələ cavansan, enerjilisen. Rafiq bəy, bir Klark qanunu var, onun bir tərəfini götür: "Yaşa olduqca məlumat, bilik artır..." - Susdum, soyumamış çaydan içdim.

O, stəkanı stolun üstünə qoydu.

- Bəs ikinci tərəfi? - Gülümsündü.

Stəkanı ovcumda fırlatdım.

- "...Yaradıcılıq qabiliyyəti isə azalır" - dedim.

- Məni hansı birinə şamil edirsiniz, Allahverdi müəllim? - Çayını yarısına qədər içdi və işıqlı baxışlarını mənə dikdi.

- Birinciyə. - Nikbinliklə, əminliklə dilləndim.

O, qətiyyətimə gülümsəməklə cavab verdi..

(Əvvəli qəzetimizin 11 yanvar sayında)

ƏDALƏT • 15 yanvar 2019-cu il